

Ildikó Bárczi (Budapest)

Ars compilandi - zur Technik der Textgestaltung im Mittelalter

---

Die theorischen Quellen für die Predigtabfassungen im Mittelalter (*ars praedicandi*) geben auf die Frage nach der Quellenlage und -nutzung keine hinlängliche Antwort. Verf. referiert die Kompilationstechniken und deren Hilfsmittel und liefert mit dem Informationssystem der alphabetisch geordneten Sachregister (*tabulae*) der theologisch-moralischen Enzyklopädien (*summae*) eine plausible Erklärung die enorme Fülle des Zitatensmaterials und dessen jahrhundertlange Homogenität. Als Beweismaterial werden vornehmlich Inkunabeln herangezogen, zumal die ursprüngliche Aufgabenstellung die Aufarbeitung der vier Bände umfassenden Predigten des ungarischen Franziskaners Osvát Laskai war. Dabei hatte sich die Klärung seiner Quellennutzungsverfahren als unerlässlich und zugleich aufschlußreich erwiesen.

Gábor K e c s k e m é t i (Budapest)

Genus dicendi - genus docendi. Sermon und Doctrin in protestantischen Predigtenschriften des 17. Jahrhunderts

Im 16. und 17. Jahrhundert wurden bekanntlich Regularien für die gelehrte Kommunikation, eine "neue Rhetorik" (W.S. Howell), entwickelt. Es scheint die Frage berechtigt, ob sich der Rationalismus der Mitteilungsweise in den protestantischen Predigten (auch) auf cartesianische Einflüsse zurückführen läßt. Von sechs Kriterien der "neuen Rhetorik" wird für drei Gesichtspunkte anhand von Belegen nachgewiesen, daß sie lediglich der Untersuchung weltlicher Mitteilungen adäquat sind. Die Glaubenshermeneutik implizierte jederzeit andere Grundsätze der Kommunikation als die weltliche. Annäherungen an die "Neue Rhetorik" rühren allerdings nicht Bacons oder Descartes' Initiativen, sondern von früheren didaktisch-rhetorischen Verfahrensweisen her.

Hargittay Emil

A magyarországi német irodalom történetéhez: Weber János(1612-1684)

A 17. századi magyarországi irodalom érdekes sorsú egyénisége volt a felső-magyarországi Eperjesen élt Weber János. A lutheránus orvosgyógyyszerész s egyúttal a város főbírája négy nyomtatott művet hagyott ránk. Pestis elleni könyvét németül, magyarul és szlovákul is megjelentette a negyvenes években, 1668-ban németül adta ki az eperjesi város címről szóló munkáját. A dolgozat részletesebben két latin-német nyelvű fejedelmi tükrével foglalkozik.

Az 1662-ben megjelent *Janus bifrons* sajátos szerkezettel és jelképrendszerrel fejezi ki az orvos-bíró felfogását. A 101. zsolttár magyaráltából kiindulva a mű 21 fejezetének Weber a fejedelem egy-egy szervét, testrészét vagy fizikai tulajdonságát adta címül, majd fűzött ezekhez erkölcsi-politikai kommentárokat. A további kutatásnak kell tisztáznia a *Janus bifrons*-nak a német irodalomhoz (D. Vechner, Georg Neumark, Philpp Harsdörffer) fűződő kapcsolatát.

Szintén az ideális uralkodó eszményét rajzolta meg 1665-ben megjelent *Lectio Principium, dass ist Regenten Lection* című fejedelmi tükrében. E művét Weber az eperjesi polgároknak ajánlotta s a császár iránti lojalitását úgy fejezte ki, hogy a címlap mögé I. Lipót egész oldalas képét helyezte. Weber mindkét műve eperjesi bírónak választásakor jelent meg, s velük egyszerre kívánta megnyerni a Habsburgok kegyeit és szolgálni a főként lutheránus vallású város érdekeit. Ez utóbbiak közül a hatvanas években a legfontosabb az eperjesi kollégium átszervezése volt, melyet az udvar ellenzett. Webert - mint a kollégiumot is - később magukkal sodorták a történelem viharai: katolizált, majd visszatért a lutheránus hitre, közben két fiát Caraffa kivégeztette s az egykor legendás gazdagságú orvos-bíró elszegényedve halt meg.

G á n g ó Gábor (Budapest)

Eötvös József első kísérlete állambölcseleti szintézisének megírására

---

A XIX. század uralkodó eszméi c. nagy mű első két kötetének 1851-es, ill. 1854-es megjelenését megelőző időszakból való kézirat került elő a kritikai kiadás előkészítése során. Valószínűleg 1849 nyarán, mindenképpen május után készült feljegyzés az alapelgondolás első, német nyelvű megfogalmazási kísérlete. A három részből álló anyag: Az "Előszó" a forradalom után esedékes feladatokról, Ausztria európai küldetéséről szól; az "E."-vel jelölt "Einleitung", többek között az orosz cári beavatkozás következményeit is mérlegeli; harmadikként pedig "Az 1848iki forradalom története" - e nagyobb szabásúra tervezett írás első fejezete.

S e m r a u, Richard (Berlin)

Finn népi epika és líra - a finnugor népköltészet németnyelvű kiadásainak elhanyagolt területe

---

A finn népköltészet szövegei és a velük kapcsolatos tanulmányok a 2. világháborúig rendszeresen megjelentek német nyelven. Az ezt követő időszakban ez a rendszeresség megszakadt. A folklór nyelve az angol lett, így egyre kevesebb az e témában németül publikált forrásanyag. Ezt a hiányt pótolja Richard Semrau.

Az előzmények rövid áttekintése után a "Finnish Folk Poetry, Epic" c. kötet alapján ráébreszti a német olvasót arra, milyen korlátozottak voltak eddigi ismeretei a finn népi epikáról. Többek között két, eddig németre még le nem fordított dal: a kozmogóniai témájú "Teremtés" és az égés esetén gyógyító erejűnek tartott "A tűz megszerzése" tartalmi és formai elemzését, zenciségében is hű fordítását olvashatjuk.

János Szabó (Budapest)

Friedrich Dürrenmatt auf dem Markt der geistigen Mangelwirtschaft in Ungarn (1957-1994)

Werke westlicher Schriftsteller konnten im Nachkriegsungarn erst ab 1956 publiziert und aufgeführt werden. Einer der ersten "bürgerlichen Autoren", die das ungarische Publikum kennenlernte und lieb gewann, war Friedrich Dürrenmatt. Die vorliegende Arbeit analysiert seine auffallend reiche Rezeption und versucht an diesem Beispiel Funktionieren und zwangsläufiges Scheitern einer zentral gelenkten Literaturöffentlichkeit zu zeigen.

Die Untersuchung, Teil des von der Schweizer Kulturstiftung "Pro Helvetia" unterstützten Forschungsprojektes "Schweizerisch-ungarische literarische und kulturelle Kontakte", wertet, stets um einen lesbaren Stil bemüht, sämtliche Dürrenmatt-Übersetzungen, Theater- und Rundfunkaufführungen in Ungarn aus, referiert über Pauschalverdammungen ("negativer Realismus", "unser naiver kleiner Bruder"), begeisterten Zuspruch und vorsichtiges Lamentieren ("Er stellt eine Diagnose auf, kann aber keine Therapie empfehlen..."), über Zensurmaßnahmen und Nachworte, die den Autor zu korrigieren hatten - aber auch über die wohlthuende Intensität, mit der das geistige Ungarn sich Dürrenmatt zuwandte, über Beobachtungen, die der internationalen Fachliteratur um Jahre vorausgingen (László Németh über Dürrenmatt als Essayisten), und über Erinnerungen derjenigen, die dem Schweizer Schriftsteller persönlich begegnet waren (Sándor Weöres: "...in seinem riesigen Schatten / Wir waren die Dürren und Matten").

Die Arbeit gliedert sich in folgende Kapitel: "Unser Freund, der Saboteur des Imperialismus (1957-1959)", "Alle befassen sich mit Dürrenmatt (1960)", "Sonderling oder Revolutionär? (1961-1963)", "Unterwegs von Kafka zu Gorki (1964-1965)", "Der Archimedische Punkt der Lehrbücher (1966-1975)" und "... er dachte immer mit dem eigenen Kopf (1975-1994)".

R ü b b e r d t , Irene (Berlin)

Lírafordítás - székek között. Az elkülönülő és az egyesült fordítási cselekvésről

---

A lírafordítás mint kutatási tárgy köztes helyet foglal el az irodalomtudomány és a fordításelmélet között, attól függően, hogy műfordításnak fogjuk-e fel vagy átköltésnek, hogy az analitikus elemzést vagy a szintetikus szövegszerkesztést hangsúlyozzuk-e jobban benne. A kelete-európai lírafordítási gyakorlatot szemlélve a két tudományág együttműködési lehetőségeit vázolja fel a dolgozat, a lírafordításnak egyik újabban sokat vitatott módszerét: a nyersfordítás alapján készült műfordítást mint a "Másodkézből való" fordítás sajátos változatát kutatva fordításelméleti szempontból. Feltárja a nyersfordítás mibenlétét, minden lírafordításban való mindenkori - bár szövegként nem mindig megfogalmazott - jelenlétét és szükségességét. Megmutatja (a végén egy versszaknyi Ady-fordítás révén is), hogy több - fordítói, filológusi és költői - vállra elosztva végül csak nyerhet a műfordítás - ha többre is kerül esetleg a kiadónak.

Polzin, Christian (Berlin)

Olvasható-e Krasznahorkai László "Sátántangó"-ja mint ismeretelméleti hozzászólás?

Az 1980-as évek konstruktivizmus-vitájának háttere előtt - Magyarországon pl. a "Helikon"(1933/1) adott bővebb ismertetést - érdemes újraolvasni Krasznahorkai (ugyancsak 80-as évekbeli) regényét. Kiderül, hogy a regény motívumaival, perspektívaival jól szemléltethető a "radikális konstruktivisták" által felvetett problémakör. Ha továbbkérdézzük, hogy honnan s mitől éppen olyan a "Sátántangó" tökéletes, de egyben sajátos kilátástalansága, amilyennek ismerjük, a regény mintha nemcsak szépirodalmi bevezetést kínálna az említett ismeretelméleti felfogásba, de kivezetést is sejtetne belőle. A dolgozat röviden kitér a "radikális konstruktivizmus" észlelésbiológiára hivatkozó alapfeltevéseire is, amennyiben szerepük lehet a - végül az irodalomtudományt is érintő - vitában.

Orsolya Karsay (Budapest)

Das Sammeln von Hungarica-Manuskripten aus Nachläßen im Ausland

---

Für das Sammeln von Manuskripten aus Nachläßen gibt es eigene Regularien und Vorgehensweisen. Es werden drei Kategorien von Handschriftenbesitzern unterschieden: Sammler, Händler und Verfasser. Die Beschaffung von Handschriften erfolgt durch Kauf, Schenkung, Tausch oder Kopierung. Verf. stellt von den zahlreichen Kombinationsmöglichkeiten der drei Besitzer- und vier Beschaffungsarten die häufigsten bzw. interessantesten, mit einer Reihe von Beispielen belegt, vor. Aufgrund der Merkwürdigkeit ihres Schicksals stehen das Archiv des einstigen Berliner Ungarischen Instituts und die Beschaffung des Aktenmaterials des Komitees der Ungarn in New York im Mittelpunkt. Es ergibt sich ein umfassendes Bild von der herausragenden Rolle der Nationalbibliothek Széchényi bei der Erkundung und Verwahrung von Hungarica-Handschriften.

Eine "literatur Action" des Amtes des Ministerpräsidenten im Jahre 1916 (Dokumentations eines Projekts zur deutschsprachigen Präsentation ungarischer Literatur im Auftrag des Ministerpräsidenten Graf István Tisza 1916. - Mitgeteilt von Paul Kárpáti)

Die im Archiv des Seminars für Hungarologie an der Humboldt-Universität zu Berlin erhalten gebliebenen Schriften und Abschriften dokumentieren detailliert ein politisch auf höchster Ebene angebundenes Unternehmen zur Auswahl und Übersetzung repräsentativer Werke der ungarischen Literatur und zu deren Verbreitung in Deutschland. Der maschinenschriftlichen Ausführung der Kopien nach war es Robert Gragger, der vor Antritt seines Berliner Lehramts maßgeblich in die Aktion einbezogen, die Abschriften angefertigt und ein ausführliches Elaborat für den Ministerpräsidenten verfaßt hat. Von außerordentlichem Interesse dürfte für die (Literatur)Historiker der Abschlußbericht von Károly Kazy, zuständiger Beamter in der Abt. I des Amtes des Ministerpräsidenten besonders insofern sein, als dieser sich als Kenner und Vorkämpfer der literarischen Moderne erweist.

Carl Heinrich Beckernek és Gragger Róbertnek a Berliini Magyar Intézet 1917. évi alapítását előkészítő koncepciója, illetve írása és beszéde (Közli: Paul Kárpáti)

A berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai Szemináriumának archívumában őrzött iratok az eddignél részletesebben és pontosabban dokumentálják a néhai Berliini Magyar Intézet létrehozásának elgondolását, körülményeit és céljait. Az intézetalapítás folyamata és időpontja az intézetet támogató-fenntartó társaság (Gesellschaft der Freunde des Ungarischen Instituts) szervezeti és jogi létrejöttével azonos. Az aktus általános és tudománypolitikai rangját tanúsítja az alapítási vacsorára meghívottak névsora.